

Mensenrechten in crisis

Prof. dr. Bong Ho Son

hoogleraar wijsbegeerte en ethiek aan Seoul National University in Zuid Korea

Vertaling: drs. W. Vollbehre

Mensenrechten: een actuele brandende kwestie

Het is voor mij een voorrecht te spreken over één van de meest fundamentele onderwerpen voor ons allemaal, en over een actueel onderwerp in onze wereld. Op dit moment wordt er een oorlog gevoerd en vindt er vernietiging op grote schaal plaats om mensenrechten te beschermen. Het juridische steekspel over de uitlevering van de Chileense ex-dictator Pinochet, het staatsbezoek van uw koningin aan China vorige maand, het bezoek van de Chinese premier aan de Verenigde Staten, het heeft allemaal te maken met mensenrechten. De problematiek van de vluchtelingen uit Kosovo en uit andere arme landen is één van de grootste dilemma's voor Westerse Europese landen waaronder uw land. De rechten van de mens vormen één van de brandende kwesties van vandaag in de wereld.

Daarom is het een goede zaak, en bijna noodzakelijk, dat de Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte belangstelling heeft voor het onderwerp mensenrechten. In veel discussies over dit thema wordt verwezen naar het christelijk geloof, zowel positief als negatief. Het is één van de weinige ideologieën waar de mensheid nog aan vast houdt, maar het wordt aan verschillende kanten bedreigd. Het overleven en de waardigheid van ontelbaar veel mensen in de wereld van vandaag hangt af van de kracht van deze gedachte. Christenen die filosofie willen bedrijven in gehoorzaamheid aan de God van liefde en genade, kunnen deze hoogst belangrijke en tegelijkertijd ernstig bedreigde ideologie, die zoveel te maken heeft met het christelijke erfgoed, niet negeren.

Als Koreaan schaam ik mij echter voor het feit dat enkele van de ernstigste schendingen van de mensenrechten in de wereld op dit moment plaatsvinden in Noord Korea. En de situatie in Zuid Korea, moet nog steeds worden verbeterd, hoewel er al veel aan is gedaan. De situatie in China, ons buurland, is zo uitermate slecht dat het een onderwerp is in de internationale diplomatie. Als Koreaan, en als Aziat, ben ik mede deels verantwoordelijk voor deze situaties. Ik heb dan wel niet bijgedragen aan het ontstaan van deze situaties, toch ben ik er verantwoordelijk voor dat ik niet genoeg heb gedaan ze te veranderen. In dit opzicht, ben ik niet echt de geschikte persoon om over mensenrechten te spreken, tegenover mensen die een bijzondere cultuur en een sociale structuur hebben opgebouwd, die model staat voor alle andere maatschappijen als het gaat om het beschermen van de rechten van de mens. Het enige dat mij misschien geschikt maakt, is dat ik de afgelopen twintig jaar actief ben geweest in de burgerbeweging om de rechten van de zwakken in Korea te beschermen, en vooral de rechten van gehandicapten.

Indrukwekkende verbeteringen

Zelfs de meest pessimistische cultuur-kriticus moet toegeven dat de situatie van de mensenrechten wereldwijd enorm vooruit is gegaan nadat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is aanvaard door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1948. Rassendiscriminatie, vroeger vaak vanzelfsprekend gevonden, wordt nu door de wereldgemeenschap bijna algemeen veroordeeld. Afschaffing van apartheid was "waarschijnlijk de grootste overwinning van de revolutie van mensenrechten tot nu toe" (Buergethal, 717). De rechten van vrouwen zijn uitgebreid. Er wordt beter gezorgd voor kinderen, ouderen, zieken en gehandicapten, en rechten van allerlei minderheden worden beter beschermd dan ooit. Nationale soevereiniteit, die vroeger als onaantastbaar werd gezien, moet steeds vaker wijken om mensenrechten te beschermen, zonder dat er al te veel morele of wettelijke bezwaren tegen worden ingebracht. Na de val van het communisme in Oost Europa zijn "mensenrechten nog de weinige overgebleven utopische idealen".

Discussies over mensenrechten hebben zich zo ontwikkeld dat mensenrechten "behoren tot de meest wereldwijde politieke waarden van onze tijd" (Wilson, 1). Zij vormen "de eerste universele ideologie in de wereld" (Weisbrodat 1, Wilson, 10). In elk opzicht hadden we na de Verklaring "vijftig indrukwekkende jaren", zoals Buijs het uitdrukt in Beweging (Buijs, 23).

Hoezo dan 'crisis'?

Als de mensheid zo'n indrukwekkende winst heeft geboekt in het beschermen van mensenrechten, waarom spreken we dan over een 'crisis'?

In het algemeen is het verstandiger om op je hoede te zijn dan om achterover te leunen. De ware profeten in het Oude Testament waren vaak pessimisten. In belangrijke zaken zoals mensenrechten, is voorzorg, zelfs als het achteraf overbodig blijkt, beter dan nazorg. Een enkele schending van fundamentele mensenrechten kan onherstelbare schade geven aan de slachtoffers.

Maar ik spreek niet alleen van een crisis vanwege deze praktische wijsheid. Het feit dat er tegenwoordig zoveel over mensenrechten wordt gesproken in de media en in internationale diplomatie, betekent misschien dat mensen zich er meer dan vroeger van bewust zijn, er meer over bezorgd zijn, en er meer gevoelig voor zijn. Dat is zeker waar en het is ook heel positief. Maar het kan ook komen doordat er nog steeds verschrikkelijke schendingen van mensenrechten zijn in diverse delen van de wereld. Regionale, religieuze, nationale, en ethnische conflicten doen zich voor in delen van de wereld, en honderden, ja, duizenden onschuldige mensen worden gedood en gewond. Woorden als 'genocide', 'ethnische zuivering', 'massagraven', zijn ons maar al te vertrouwd.

De meeste mensen denken bij mensenrechten aan die situaties waarin fundamentele rechten van burgers worden aangetast door de overheid, of wanneer iemand zwaar mishandeld wordt omdat hij tot een bepaalde groep behoort. De schending van mensenrechten is dan iets anders dan een gewoon misdrijf, zoals moord of beroving. Maar vanuit de slachtoffers bezien is er niet echt een verschil. Maakt het veel uit of iemand wordt vermoord of beroofd omdat de overheid niet genoeg heeft gedaan om de veiligheid te waarborgen, of dat iemand slachtoffer wordt van die overheid zelf? De Taiwanese Nan-cheng heeft gezegd: "Iedereen weet dat mensenrechten alleen dan worden erkend, wanneer een overheid haar inwoners een veilig gevoel geeft. Daarom, wanneer mensen bang zijn om zich 's nachts alleen op pad begeven, wanneer ze niet onbevangen van het maanlicht durven te genieten in een park en wanneer ze het gevoel hebben dat ze hun huis, ja zelfs hele woonwijken, met hekken moeten afsluiten als ware het een gevangenis, dan worden deze mensen door hun eigen overheid geschonden in hun meest basale mensenrecht" (Rots, 29). Deze opmerking is natuurlijk een sarcastische weerlegging van de Westerse kritiek op de schending van mensenrechten in andere delen van de wereld, waaronder China en Taiwan. Dit soort opmerkingen wordt vaak gemaakt door dictators en hun volgelingen om hun eigen onderdrukking van vrijheid goed te praten. Maar we moeten zijn opmerking niet helemaal terzijde schuiven. Voor slachtoffers maakt het weinig verschil of je gedood wordt door een Servische ethnische zuivering, of door een schietpartij op een school in Littleton of door een bomaanslag in London. Het China van Nan-cheng en vrije landen moeten beide niet vergeten dat er twee plichten zijn: kritiek op de schending van mensenrechten in andere landen, en de veiligheid van de eigen burgers. Als we de onveiligheid van burgers ook als een bedreiging van mensenrechten zien, en we kijken naar het aantal slachtoffers en de ernst van hun lijden, dan kunnen we onszelf niet zo gemakkelijk op de borst kloppen voor onze vooruitgang in de bescherming van mensenrechten. De Amerikaanse overheid noemde het vorige jaar (1998) een "jaar van terrorisme", omdat door 273 terroristische aanslagen 741 mensen werden gedood en 6.000 mensen werden gewond (Nederlands Dagblad, 1 mei 1999). Mensen hebben vandaag de dag meer te lijden van menselijk geweld dan van natuur-geweld, en het ziet er niet naar uit dat dit in de toekomst beter zal worden.

Het is moeilijk te zeggen of mensen slechter en wreder zijn geworden dan vroeger. Maar het is zeker dat meer mensen lijden door kwaad van mensenhanden dan voorheen. Ontwikkelingen in de technologie hebben het menselijke kwaad vergroot en het lijden dat het veroorzaakt, versterkt. Eén mens kan anderen met een mes of een speer verwonden en doden, maar met machine-geweren en bommen kunnen veel meer slachtoffers worden gemaakt. Het aantal schendingen van mensenrechten mag dan in de afgelopen jaren zijn afgenomen, het aantal slachtoffers nam toe. Ondanks de goede bedoelingen, kan het bombarderen van Servië door de NAVO op de lange termijn wel eens veel meer mensen ernstig lijden toebrengen dan de gruweldaden van Milosevic. Voor de ongelukkige slachtoffers maakt het weinig uit of de bedoelingen van de dader goed of slecht waren. Technologische ontwikkelingen, die zijn bedoeld om menselijk leed te verminderen, kunnen menselijk lijden ook verergeren.

Geld en genot

Een andere bedreiging voor mensenrechten is vandaag de dag de enorme zucht naar geld en genot, vooral in het meer welvarende deel van de wereld. De armste landen worden vaak gedwongen sommige mensenrechten te misbruiken om te kunnen overleven. Kinderarbeid bijvoorbeeld, is bijna nooit een vrije keuze, maar meestal noodzakelijk voor het levensonderhoud van het gezin. Het recht om te overleven gaat boven andere rechten. De FAO meldt dat 31 landen in de wereld een ernstig voedseltekort hebben. Relatief arme landen, zoals China, die zo snel mogelijk hun welvaart willen vergroten of bang zijn achter te blijven, en vernederd te worden zoals in de koloniale periode, zijn vaak snel bereid sommige mensenrechten daaraan op te offeren. In een globaliserende economie betekent welvaart en genot in één deel van de wereld vaak armoede en lijden in een ander deel. Volgens het Human Development Report van de UNDP (Nederlands Dagblad, 10 September 1998), verbruikt en vervuult een kind in het geïndustrialiseerde deel van de wereld vijftig keer zoveel van het milieu als een kind in een ontwikkelingsland. Om te overleven in de harde internationale concurrentie, moeten werknemers in arme landen hard werken voor weinig geld, en wordt hun recht op georganiseerd protest ingeperkt. Dit maakt een sterke overheid noodzakelijk. Maar deze uit zijn krachten gegroeide en ongecontroleerde macht van de overheid is op zijn beurt weer een nieuwe bedreiging voor de rechten van de burgers. En zo gaat de vicieuze cirkel maar door.

Anderzijds zijn de burgers in welvarende landen bereid bommen te gooien als er mensenrechten worden geschonden, en ook om humanitaire hulp te geven aan de slachtoffers, maar ze zijn niet bereid hun welvaart en genot op te geven. Omdat de menselijke begeerte naar luxe en genot geen grens kent, zullen de sterken doorgaan hun overdaad en consumptie te vergroten, en zal er geen einde zijn aan het misbruik van mensenrechten in zwakke landen.

Eén van de grootste bedreigingen voor mensenrechten vormt echter het theoretische relativisme, en dit is de belangrijkste reden waarom een filosofische vereniging zoals deze zich bezig moet houden met het probleem. Dat is ook de reden waarom het bestuur mij, een niet-Westerling, heeft gevraagd er over te spreken. In discussies binnen de sociale wetenschappen worden allerlei vragen gesteld: Is de gedachte van 'mensenrechten' en 'menselijke waardigheid' werkelijk universeel? Is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens niet specifiek westers? Hebben de westerse ontwikkelde landen eigenlijk wel het recht kritiek te hebben, laat staan bommen te gooien, op landen die mensenrechten schenden? Zijn mensenrechten belangrijker dan nationale soevereiniteit? Tast de ver doorgevoerde bescherming van ondergeschikte rechten van enkele dissidenten feitelijk niet het fundamentele recht op overleven van de gemeenschap aan?

Het is een ironisch feit dat de relativistische houding tegenover het idee van mensenrechten meer voorkomt onder intellectuelen dan onder politici of onder andere mensen, en dat het sterker is in het Westen dan in andere delen van de wereld. Het zijn vooral de cultureel-antropologen in het Westen die het 'cultureel relativisme' hebben ingevoerd in het begin van deze eeuw (Boas, Benedict) en die het levend hebben gehouden tot nu toe. Al in 1947, toen de Verklaring van de Rechten van de Mens werd besproken in de U.N. American Association of Anthropology onder voorzitterschap van Herskovits, werd dit naar voren gebracht (Tennekes, 13). En de kritische houding is daarna alleen maar sterker geworden. Nu is het cultureel relativisme één van de meest invloedrijke en gangbare meningen in de intellectuele wereld. Niet de natuur of beginselen zijn bepalend voor alle ideeën, waaronder die van de mensenrechten, maar cultuur wordt verheerlijkt als oorsprong van alle dingen. "Cultuur is de enige bron van de houdbaarheid van een moreel recht of een morele norm," zegt één van de critici (Donnelly, 109). Maar relativisme is niet langer beperkt tot culturele antropologie. Het gaat samen met pluralisme op bijna alle terreinen van de sociale wetenschappen, en het bloeit op de bodem van postmodern denken. Relativisme twijfelt niet alleen aan de universaliteit van mensenrechten, maar ook aan de houdbaarheid van het idee zelf. Als een cultuur geen waarde toekent aan menselijk bestaan, dan is er geen gezag en geen grond deze cultuur te bekritisieren of de zogenaamde schendingen van mensenrechten in deze cultuur af te keuren.

Relativisme ten aanzien van de universaliteit en de idee van mensenrechten is een belangrijke zaak met grote praktische gevolgen. Het concept van mensenrechten is niet een natuurlijk feit, maar een ideologie. Daarom worden ze niet vanzelf beschermd, maar moeten ze 'kunstmatig' worden bewaakt door mensen met een persoonlijke overtuiging en door gezamenlijke afspraken. Het kan als een kaartenhuis in elkaar vallen. Nietzsche zei "dat er deugden zijn bij de nederigen en onderworpenen,

de armen van geest, en dat voor God alle mensen gelijk zijn – dat is tot nu toe de allergrootste onzin in de wereld!" (Nietzsche, 468, aangehaald door Perry, 18). Zulke vraagtekens bij de gelijkheid en waardigheid van ieder mens heeft grote gevolgen. De Holocaust zou niet universeel worden veroordeeld, en bombardementen op Joegoslavië zouden worden afgekeurd als de meest ongerechtvaardigde daden van ideologisch imperialisme.

Gelukkig heeft deze relativistische houding echter onder intellectuelen tot nu toe nog niet erg veel invloed gehad, en dat zal in de nabije toekomst waarschijnlijk ook niet gebeuren. Maar een heersende religieuze overtuiging of een ideologie bepaalt gemeenschappelijke overeenkomsten en individueel gedrag. Dat zullen cultureel relativisten beamen. Als iets eenmaal de heersende overtuiging is geworden, zal het lange tijd stand houden. In het Confucianistische Verre Oosten bijvoorbeeld, is zelfs een christen sterk confucianistisch, en in het Westen handelen veel atheïsten meer in overeenstemming met christelijke waarden dan christenen in Korea. De huidige erkenning van mensenrechten is een erfenis van het christendom en de Verlichting. De gevolgen van het huidige relativisme zullen pas over vele jaren zichtbaar worden. Als het relativistische scepticisme terrein blijft winnen, en de heersende mening wordt in de wereld, dan zou het tot een ernstige crisis kunnen leiden met betrekking tot het idee van mensenrechten. Een ideologie waaraan de theoretische basis ontvalt, verliest al gauw zijn effectieve kracht. Het zou een verschrikkelijke ramp betekenen voor de zwakken in de samenleving die nu al zoveel te lijden hebben.

De crisis te boven komen

Voor de mogelijke slachtoffers is het daarom van het grootste belang dat er een stevige basis gegeven wordt voor de gedachte van overvreemdbare rechten van de mens. Dit is vandaag de dag één van de meest uitdagende taken voor een christelijke filosofie. Het gaat hier om het onnoemelijke lijden en zelfs om de dood van ontelbaar veel mensen. Concreet gezegd moeten we de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens ondersteunen. We moeten zijn tekorten aanvullen, en niet verzwakken of de hele Verklaring verwerpen. Ik zou de Verklaring niet alleen willen ondersteunen, maar zelfs verder gaan, ook al strijk ik daarmee tegen de haren in van sommige relativisten. Ik zou willen toevoegen dat er een, wat Rawls noemt "lexical order" is (Rawls, 42-43), een hiërarchie van rechten. Ik zou willen toevoegen dat sommige rechten, bijvoorbeeld het recht op leven (artikel 3), meer bescherming verdienen dan andere rechten, zoals het recht op rust en ontspanning (artikel 25). Met andere woorden: ik geloof dat niet alleen de fundamentele rechten universeel moeten worden erkend, maar ook de prioriteit van sommige rechten. Als twee fundamentele rechten met elkaar botsen, moet het meest fundamentele recht voorrang krijgen. Dit betekent dat de Amerikaanse wapenwet moet veranderen, zodat het recht op leven meer beschermd wordt dan het recht op vrije persoonlijke keuze, en dat overheidsbeleid ten aanzien van pornografie en drugs moet worden heroverwogen. De kritiek van de relativisten dat de Verklaring te individualistisch is, lijkt in dit opzicht juist te zijn. Maar ook weer niet helemaal, want uiteindelijk lijdt het individu onrecht, en niet de gemeenschap. De gemeenschap is belangrijk voor zover deze individuele personen beschermt tegen onrechtvaardig en zwaar lijden. Minder belangrijke rechten van individuen mogen alleen worden opgegeven in het belang van de gemeenschap, als daarmee meer gewichtige rechten van meerdere individuen beter worden beschermd. Bij minder belangrijke rechten kan een zekere mate van relativisme worden toegestaan. Werknemers in een zeer arm land moeten soms tevreden zijn met een loon dat minder is dan de waarde van hun arbeid.

Overigens zou ik de laatste zijn om het belang van de geschiedenis en van culturele verschillen te ontkennen. Ook bewonder ik de Westerse cultuur niet in alle aspecten en onderdelen. Zelfs in de zaak van de mensenrechten denk ik dat het Westen geen betere papieren heeft dan andere delen van de wereld. Geen enkele andere samenleving heeft tot nu toe een monster voortgebracht zoals Hitler. Geen enkele andere samenleving heeft mensen zo als koopwaar behandeld. Geen enkele andere samenleving heeft koloniën zo uitgebuit. Ik ben het niet eens met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens omdat het van oorsprong en van karakter een Westers produkt is, maar omdat hij fundamenteel juist is.

De gedachte van mensenrechten komt echter niet vanzelf, en niet enkel voort vanuit de menselijke natuur. Ik ben het niet eens met de theorie van het natuurrecht. "De waarheid is helder", zegt MacIntyre, "er zijn niet zulke rechten, en het geloof in natuurlijke rechten staat gelijk aan het geloof in heksen en eenhoorns" (MacIntyre, 67). 'Rechten', zelfs al waren ze gebaseerd op de natuur van de

mens, kunnen niet uit de feiten afgeleid worden, noch uit natuurlijke feiten, noch uit andere. Als dat wel zou kunnen, zouden we dezelfde ideeën in andere culturen aantreffen. Maar tot nu toe hebben we in geen enkele andere niet-Westerse cultuur vergelijkbare ideeën gevonden.

Om de rechten van de mens alleen te funderen in de 'menschelijkheid' van mensen, lijkt ook te zwak te zijn. Er is geen overeenstemming over wat die 'menschelijkheid' is, en al helemaal geen overeenstemming over de vraag waarom daar 'rechten' uit voortkomen. Het concept van mensenrechten is een cultureel produkt, en de formulering ervan is te danken aan de Westerse geschiedenis. Volgens Reinders is de veronderstelling van Inagaki dat Japanners een "aanleg en neiging" hebben om de leer van de mensenrechten te aanvaarden, ongefundeerd. Reinders komt tot de conclusie dat "men zich niet aan de indruk kan onttrekken dat mensenrechten een vreemd element vormen in het Japanse denken" (Reinders, 7).

Ik ben het eens met Perry, die stelt dat de overtuiging dat ieder menselijk leven heilig is, waarop de gedachte van mensenrechten is gebaseerd, alleen maar religieus kan zijn (Perry, 5, 27ff). Ik ben het ook eens met Tawney die zegt: "de kern van elke moraal is deze: het geloof dat iedere menselijke persoon van oneindige betekenis is, en onderdrukking van de één door de ander nooit is gerechtvaardigd. Maar om dit te geloven, is het nodig te geloven in God" (aangehaald door Perry, 11). Het is niet gebaseerd op feiten die iedereen kan waarnemen, maar op het geloof in een absoluut wezen, wiens orde en wetten voorafgaan aan al het menselijke.

Ik pretendeer niet veel te weten over wat andere religies of culturen leren over de rechten van de mens. Maar het is een historisch feit dat alleen in het Westen documenten als Magna Carta (1215), de Engelse Bill of Rights (1689), de Declaration of Independence van de Verenigde Staten (1776), de Franse Declaration of the Rights of Man and Citizen (1789), de Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties (1948), de Europese Conventie voor de Bescherming van Mensenrechten en Fundamentele Vrijheden (1953) zijn opgesteld. En vanuit andere delen van de wereld is er weinig kritiek of bezwaar gemaakt tegen de ideeën die erin zijn verwoord. Ikzelf heb er alleen maar bewondering voor.

De Westerse cultuur kan niet geheel christelijk genoemd worden. Maar het zou onjuist zijn deze te beschrijven of te verklaren zonder de christelijke bijdragen te erkennen. Dit is vooral het geval bij het concept van de mensenrechten. Ik stem in met Kolakowski als hij zegt: "Het concept is uitgewerkt door de filosofie van de Verlichting in zijn strijd met het christelijk geloof, maar de gedachte van onveranderlijke rechten van individuen gaat terug op het christelijk geloof in de zelfstandige status en onvervangbare waarde van de menselijke persoonlijkheid" (aangehaald door Perry, 3).

Ik ken geen andere religieuze overtuigingen naast de Bijbel, die de mens een superieure waarde toekent ten opzichte van andere schepselen. De mens is het enige schepsel dat naar Gods beeld is geschapen, en het doden van een mens is verboden omdat hij drager is van het goddelijk beeld (Genesis 9:6). Er is genoeg onderwijs in de Bijbel over rechtvaardigheid en gelijkheid die de Onafhankelijkheids-verklaring van de Verenigde Staten (1776) ondersteunen: "Wij geloven dat deze waarheden vanzelfsprekend zijn: dat alle mensen gelijk geschapen zijn, dat zij door hun Schepper met bepaalde onvervreembare rechten zijn bekleed, dat daaronder zijn: Leven, Vrijheid en het Streven naar Geluk". Veel christenen en christelijke landen hebben gefaald om deze overtuiging waar te maken en de rechten van de zwakken te beschermen. Toch kunnen we niet ontkennen dat het christendom de weg heeft bereid voor de bescherming van de zwakken, evenveel, zo niet meer, dan andere religies of ideologieën. Het bekleden met waardigheid (schepping naar Zijn beeld) en het gebod van God vormen de krachtigste, misschien zelfs de enige, fundering van het ideaal van gelijkheid en waardigheid van alle mensen.

Het is waar dat de Bijbel, zoals elk ander religieus onderwijs, meer 'plichten' van mensen benadrukt dan 'rechten'. We moeten onze naaste liefhebben als onszelf, we moeten 'onze broeder's hoeder' zijn, en in het bijzonder wezen, weduwen en vreemdelingen beschermen. De volgelingen van Christus zullen daarom eerder de zwakken beschermen, dan 'rechten' voor zichzelf opeisen. Toch was God boos op rechters die niet luisterden naar de klachten van weduwen, wezen en vreemdelingen, die niet luisterden naar hen die geen beschermers hadden en die onrecht werden aangedaan in de samenleving (Jes. 1:17). Als de rechters het laten afweten, werpt God zichzelf op als beschermer (Jer. 49:11). In diezelfde lijn toont Jezus zich de Messias aan de discipelen van Johannes de Doper

door te zorgen voor de gehandicapten, de zieken, de gevangenen en de armen (Matt.11:2-6). Als onze plichten niet onze eigen keuze zijn, maar een opdracht van God, dan kunnen we spreken over corresponderende 'rechten' van hen tegenover wie we een verplichting hebben. Vanuit Bijbels standpunt zijn daarom mensenrechten altijd rechten van anderen, van de zwakken om te worden beschermd, nooit rechten waar wij aanspraak op kunnen maken.

Het Bijbelse mensbeeld is dus één van de meest kostbare geschenken voor de menselijkheid en vooral voor de zwakke. Het bewaren en versterken van dit mensbeeld is een opdracht voor iedere christen en vooral voor christelijke filosofen. Maar de aanval van het theoretische en praktische relativisme en andere ontwikkelingen zijn zo sterk en overtuigend, dat christenen niet voldoende hebben aan een Bijbels mensbeeld alleen. Het is mijn overtuiging dat we daarbij vele andere strategieën nodig hebben om de mensenrechten te waarborgen, tenzij deze anti-christelijk zijn, of onderling tegenstrijdig, of uiteindelijk leiden tot zelfvernietiging...

Een slachtoffer-gerichte visie

Als een mogelijke theoretische strategie om hen die de het Bijbelse mensbeeld niet erkennen te overtuigen, stel ik voor de 'slachtoffer-gerichte visie op mensenrechten'.

De 'slachtoffer-gerichte visie' richt zijn aandacht op dat wat er praktisch aan de hand is, op de harde kern van mensenrechten. Waar alle discussies over mensenrechten om gaan is, uiteindelijk, de bescherming van de zwakken in de samenleving. De sterken kunnen heel goed zichzelf beschermen zonder de hulp van rechten, en zeker zonder universele mensenrechten. Individuele personen zijn, over het algemeen, meer egoïstisch dan altruïstisch en sociale insituties, zoals kerk, staat, gezin, zijn sterk veranderlijk (Turner, 501-504). Daarom wordt de veiligheid van de zwakke eerder door hen bedreigd dan beschermd. Het is zonneklaar dat mensen in onze tijd meer te lijden hebben door menselijk geweld, dan door natuur-geweld, en dat mensen meer lijden door structureel kwaad, dan door individueel kwaad. De fundamentele veiligheid en waardigheid van de zwakken moet worden beschermd in termen van 'rechten', die in beginsel door de wet kunnen worden opgelegd en met fysieke middelen kunnen worden gehandhaafd. De 'rechten' in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn alleen in beginsel rechten. Ze zijn echter uitgeroepen in de hoop dat ze vorm zullen krijgen in positieve wetgeving van afzonderlijke staten die kan worden gehandhaafd, en in de hoop dat individuen en groepen ze vrijwillig zullen respecteren. "Mensenrechten zijn beschermende middelen die ons moeten vrijwaren van willekeurig geweld en verwaarlozing. Wanneer de gedachte algemeen aanvaard zal worden dat de mens een recht op leven heeft, zal daardoor misschien de brute agressie afnemen. Mensen moeten heel erg beschermd worden, want ze zijn uiterst kwetsbare schepselen" (Minogue, 3).

Ieder mens is kwetsbaar. Zwakheid en kwetsbaarheid behoren tot de wezenskenmerken van het mens-zijn. Hume heeft eens gezegd: "Van alle dieren waarmee deze aardbol is bevolkt, is er niet één voor wie de natuur (...) wreder is geweest dan voor de mens. Want zij heeft hem met ontelbaar veel behoeften en noden overladen, en ze biedt hem slechts weinig middelen om in deze behoeften te voorzien" (Hume, Pt. 2, Ch.2). De kwetsbaarheid en het lijden van de mens is universeel, zoals Moore zegt: "menselijk geluk staat bekend om zijn culturele verscheidenheid, maar ellende is overal hetzelfde" (Turner, 506). Het UNESCO-rapport van de Wereld Commissie voor Cultuur en Ontwikkeling, *Our Creative Diversity*, wijst ook op "de idee van menselijke kwetsbaarheid en de aanwezigheid van een ethische drang om het lijden te verlichten... en om veiligheid te bieden aan ieder individu" als eerste bron voor een universele ethiek en voor universaliteit van mensenrechten. Volgens het rapport is deze gedachte te vinden in de morele overtuigingen van alle grote culturen (p.36, cf. 41).

Menselijke kwetsbaarheid kan inderdaad een morele bron zijn, en niet alleen vanwege het medelijden dat het oproept voor de mens die lijdt. Het UNESCO-rapport lijkt zich te richten op dat medelijden, waar het de visie van Mencius aanhaalt over drie goede natuurlijke gevoelens en waar het wijst op vergelijkbare gedachten in alle religies (p.23). Maar medelijden, hoe edel en universeel het gevoel ook is, is niet voldoende om de fundamentele veiligheid van individuen te garanderen. Ik ben het daarom met Turner eens als hij stelt: "medelijden is ook een gevolg van, of een aanvulling op, menselijke zwakheid. Mensen willen dat hun rechten erkend worden, want ze zien in de smart van anderen hun eigen (mogelijke) ellende" (Turner, 506; cf. Son, 130). Misschien dat deze wederkerigheid of deze

projectie onbewust doorwerkt in gevoelens van medelijden of van een andere altruïstische houding. Rawls maakt er uitdrukkelijk gebruik van in zijn conceptie van de 'sluier van onwetenschap' (Son, *ibid.*). Rationeel egoïsme is de basis van alle contract-theorieën, waaronder die van Rawls. De mens is kwetsbaar en de instituties zijn veranderlijk. Daarom wil een rationeel mens zijn of haar minimum aan zekerheid gewaarborgd hebben in de vorm van onvervreembare rechten. Een rationeel mens is zich er van bewust dat hijzelf, en degenen die hij liefheeft, slachtoffer van onrecht kunnen worden, en dat de kans om er één te worden toeneemt als de rechten van zwakken worden geschonden. In een ongeregelde samenleving, waar iedereen zijn directe eigenbelang zoekt ten koste van zwakkeren, wordt iedereen uiteindelijk slachtoffer. De kans daarop neemt echter af als de samenleving meer geordend wordt vanwege de toenemende 'zekerheid' dat anderen zich rationeel zullen gedragen. Omdat menselijke kwetsbaarheid en onbetrouwbaarheid van sociale instituties universeel zijn, zal echt rationeel egoïsme ertoe leiden dat iedereen overal de rechten van de zwakken zal beschermen en zo de samenleving zal ordenen. Moderne ontwikkelingen in communicatie- en transport-technologie en globalisering van de handel bevorderen ook de universaliteit van mensenrechten.

Ik geef toe dat er mensen zijn die werkelijk altruïstisch zijn en die vanuit een nobele overtuiging handelen. Ik wil de waarde van hun bijdragen aan vrede en gerechtigheid in de wereld niet tekort doen. We moeten hen dankbaar zijn en we mogen hopen dat er meer van zulke mensen zullen komen. Toch, als we realistisch zijn, moeten we niet teveel op hen leunen in het waarborgen van mensenrechten. Mensenrechten zijn te kostbaar en het is te gevaarlijk om ze over te laten aan goede bedoelingen. Adam Smith had gelijk toen hij het egoïsme van bakkers meer vertrouwde dan hun zorg voor zijn ontbijt.

Slotopmerkingen

Kunnen we Smith zeggen dat christenen een ander soort bakkers zijn? Dat zou wel zo moeten zijn. Als het geloof zonder werken dood is, dan zijn theoretische argumenten voor universele mensenrechten zonder concrete daden om ze te bekrachtigen, alleen maar lippen dienst aan de lijdende zwakken.

Het gaat er om dat we zien dat we een verantwoordelijkheid hebben om universele mensenrechten van een stevige basis te voorzien. We moeten onze mede-christenen hiervoor gevoelig maken en we moeten effectieve strategieën vinden om onze overtuiging over te brengen op het sociale geweten van de massa.

Om betere resultaten te bereiken moeten gelovigen over de hele wereld worden opgeroepen en verenigd om een onweerstaanbare kracht te vormen in de internationale politiek en in de wetenschappelijke en economische wereld. Als onze welvaart en genot op enige manier bijdragen aan de schending van de rechten van zwakken, dan moeten christenen bereid zijn daarvan iets op te offeren omdat ze meer luxe zijn dan noodzaak.

Verreweg de grootste bedreiging voor de mensenrechten is de teruggang van het christendom in de wereld. Daarom moeten we boven alles de kerk versterken in gezamenlijke inspanningen voor evangelisatie, zending en hulpverlening, en moeten we slapende leden wakker schudden. Ik hoop oprecht dat deze Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte door God gebruikt zal worden als Zijn onmisbare instrument voor dit doel.

Noten

Thomas Buergenthal, 'The Normative and Institution Evolution of International Human Rights' *Human Rights Quarterly*, 19 (1997), 703-723

Govert Buijs, 'Vijftig jaar mensenrechten' in *Beweging*, 63e jaargang nummer 1 (maart 1999).

J.P. de Cuellar, et al, *Our Creative Diversity, Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO Publishing, 1995

- Jack Donnelly, 'Culture is the sole source of the validity of a moral right or rule' *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Ithica:, Cornel University. Press, 1989
- D. Hume, *Treatise of Human Nature*, Vol. III
- A. MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, London, Duckworth, 1981
- K. Minogue, 'The History of the Idea of Human Rights' in W. Laqueur & B. Rubin eds., *Human Rights Reader*, New York, New American Library (A Meridan Book), 1989
- B. Moore, Jr., *Reflection on the Causes of Human Misery and Upon Certain Proposals to Eliminate Them*, Boston, Beacon Press, 1970
- F. Nietzsche, *The Will to Power* (ed. W. Kaufmann, tr. W. Kaufmann & R.J.Hollingdale), 1967
- Michael J. Perry, *The Idea of Human Rights. Four Inquiries*, New York Oxford, Oxford University Press, 1998
- John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971
- Johannes S. Reinders, 'Human Rights from the Perspective of a Narrow Conception of Religious Morality' Abdulladhi A. An-Na'im, etc. eds., *Human Rights and Religious Values. An Uneasy Relationship?*, Grand Rapids, Eerdmans, 1995. pp. 3-23
- G. Rots, 'De universaliteit van de rechten van de mens' in *Beweging*, 63e jaargang nummer 1 (maart 1999)
- B. H. Son, *Suffering Men. A Philosophical Reflection on the Problem of Suffering* (in Korean), Seoul, Seoul National University Press, 1995
- J. Tennekes, *Anthropology, Relativism and Method, An Inquiry into the methodological principles of a science of culture*, Assen: Van Gorcum, 1971
- Bryan S. Turner, 'Outline of a Theory of Human Rights' in *Sociology* Vol.27 No. 3 (August 1993)
- D. Weisbrodat, 'Human Rights: An Historical Perspective' in P. Davies ed., *Human Rights*, London, Routledge, 1988
- Richard A. Wilson, 'Human rights, culture and context: an Introduction' ed. R.A. Wilson, *Human Rights, culture & context*, London, etc., Pluto Press, 1997.

Bestandsnaam: Document1
Map:
Sjabloon: C:\Users\Liesje\AppData\Roaming\Microsoft\Sjablonen\Normal.dot
m
Titel:
Onderwerp:
Auteur: Liesje
Trefwoorden:
Opmerkingen:
Aanmaakdatum: 25-6-2008 15:36:00
Wijzigingsnummer: 1
Laatst opgeslagen op:
Laatst opgeslagen door:
Totale bewerkingstijd: 29 minuten
Laatst afgedrukt op: 25-6-2008 16:08:00
Vanaf laatste volledige afdruk
Aantal pagina's: 8
Aantal woorden: 5.530 (ong.)
Aantal tekens: 30.415 (ong.)